

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת הָאֶחָד עָשָׂר (מְנוּמָר קָל)

'הַמַּעֲלוֹת': א) ה'. ב) אֲדֹנָי, בְּקוֹלִי, לְקוֹל. ג) עֲנוּת תְּשׁוּמָה, אֲדֹנָי. ד) כִּי־עַמְדָה. ה) קְוִיָּתִי ה' קָנְתָה נְפִשִׁי... הוֹחֵלֵתִי. ו) נְפִשִׁי לְאֲדֹנָי מְשֻׁמָּרִים לְבִקְרָה שְׁמָרִים לְבִקְרָה. ז) יַחַל יִשְׂרָאֵל אֶל־ה' כִּי־עַס־ה'... פְּדוּת. ח) יִפְדֶּה, יִשְׂרָאֵל, עֲוֹנָתִי.
בְּשִׁיר שְׁנֵי חֲלָקִים, וּבְכָל חֲלָק שְׁנֵי בָּתִּים: א) קְרִיאָה אֶל ה' בְּלִשׁוֹן נֹכַח (א-ד) – בְּקִשָּׁה לְשִׁמְעַת הַתְּחִנָּה (א-ג), בְּקִשָּׁה לְסִלִּיחָה (ג-ד); ב) דְּבִוּר עַל ה' בְּלִשׁוֹן נִסְתָּר (ה-ח) – הַתְּחִנָּה אֶל ה' (ה-ט), ה' פּוֹדֶה אֶת יִשְׂרָאֵל (ז-ח).

8 ועוד: סופרי האותיות שנמקרא מצאור, שבפסוק הזה יש שש תיבות, ומספר האותיות שבכל תיבה הולך וגדל נאחת מתיבה לתיבה. התיבה הראשונה (על) בת שתי אותיות, השנייה (גבי) בת שלוש, השלישית בת ארבע, הרביעית בת חמש, החמישית בת שש, והששית בת שבע אותיות: על־גבי חרשו הרעים האריכו למעניתם. ואולם ספק גדול אם עניין זה מכוון מלכתחילה מאת המשורר.

9 א. ויש אומרים, שאפשר שמעיקרו נאמר המזמור על לטון דורות הבית הראשון. ו'שנאי ציון' אינם הצוררים הנזכרים בראש המזמור, אלא הם אנשים מבני ישראל החולקים על המקדש בציון, כגון סיעתו של ירבעם בן נבט.
ב. והרד"ק בפירושו ל'שנאי ציון' כתב: הגויים אינם שונאים את ציון, אבל אורבים אותה, עד שנלחמו בעגורה גוי עם גוי, אלא פירוש 'שנאי ציון' – שונאי בני ציון, והם ישראל.

הבתים הראשונים, איי הוא מדבר על עצמו בלבד, אלא בשם כל הצבור המשפחה בתפילה ואף בשם כל ישראל. בשיר שלמעלה מקאן יש לשון פניה אל ישראל: 'אמר-נא ישראל, ובשיר הזה יש לשון פניה אל ישראל: יחל ישראל אל-ה'¹¹.

השיר פותח 'מעמקים', וכבר הבאנו בפרוש שהוא רמו ל'מעמקי מים', וזה מתאים לשירי המעלות שנאמרו בשמחת בית השואבה, כשמונסכים את המים היורדים למעמקי תהום. וכן קצונו, שקמו השירים הראשון והשני, כן שיר זה נקבע בנרכות שביום התענית¹². ועוד: כבר בארנו, שבשיר זה יש דברי מוסר לעם, ואף דברים אלה נאים להאמר לקהל הנאספים בשמחת בית השואבה, על דרך שבארנו בשיר השמיני ובשיר התשיעי, וגם הדברים על השליחה נאים להאמר בחג הסוכות לאחר שנסתח לקל העם ביום הכפירים. ומשעמים אלה נאה השיר הזה גם לעולי רגלים. הקריאה 'מעמקים' נאה גם לעולי הגולה, שחשו כאילו עלו משקלותם בנלות (ועוד שבכל היא ארץ עמקה). וגם התקנה לחסד ולפדוה נאה להאמר בפי שבי ציון בראשית ימי הבית השני¹³.

- 11 הלשון 'אם-עונות תשמריה' דומה במקצת ללשון שיר המעלות השמיני: 'אם-ה' לא-ישמר-עיר. הלשון 'קחה נפשי... נפשי לאדני' דומה במקצת ללשון שיר המעלות הראשון: רבת שכנה-לה נפשי.
- 12 והוא נקבע בברכה החמישית שבשש הברכות הנוספות בתפילת התענית, ודומית הברכה: מי שענה את יונה ממעי הדגה הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הוה, ברוך אתה ה' העונה בעת צרה (מ' תענית ב ג-ד). הקשר בין יונה לבין דברי המזמור גם הוא בלשון 'מעמקים' שהוא רמו לעמקי תהום שירד יונה שמה, כמו שאמר בתפלתו: תהום יסבבני (יונה ב ו).
- 13 א. הפסוק המסיים את השיר 'והוא יפדה את-ישראל מכל עונותיו' דומה בלשונו לפסוק המסיים את מזמור כה: פדה אלהים את-ישראל מכל צרותיו.
- ב. וננוסח הספרדים, כשאומרים את מזמור כה בנסילת אפים, מוסיפים אחריו את הפסוק: והוא יפדה את-ישראל מכל עונותיו. ואת השיר כולו אומרים בנוסח הספרדים בסיום הסליחות שבאשמורת הבוקר בימי הרחמים והסליחות לאחר קריש התקבל שלאחר הסליחות, ואומרים אחריו קדיש יתום.
- ג. יש הנוהגים לומר את השיר הזה בעשרת ימי תשובה לאחר סיום ברכת 'שתבח' ולפני חצי קדיש שלפני 'ברכו' של ברכת 'יוצר אור', ומקור מנהג זה בכתבי האר"י ז"ל.
- ד. ובקהלות 'חסידים' נוהגים, שאומרים שיר זה חזן וקהל פסוק בפסוק בקול רם ובניגון מיוחד.